

Maks Krmelj - Matija (1910 - 2004)

9. maja, ko Evropa praznuje obletnico zmage nad nacističnimi povzročitelji 2. svetovne vojne in njenih grozot, slovenski narod pa si je takrat zagotovil svoj obstoj, svobodo in enakopravnost, nam je v svečano vzdušje kanila grenka kaplja, da je neizprosna smrt iztrgala iz naših vrst enega izmed organizatorjev oborožene vstaje proti okupatorjem in politkomisarja Poljanskega bataljona, tovariša Maksa Krmelja - Matija, ki je dve leti usmerjal NOB na Gorenjskem in bil član najvišjega ožjega vodstva Osvobodilne fronte slovenskega naroda, bil že med vojno izvoljen v slovenski in jugoslovanski parlament, po vojni je vodil Glavno zadružno zvezo Slovenije, nato pa podjetje Agromel. Danes smo se zbrali njegovi soborci z njegovimi svojci in prijatelji ter vsemi, ki smo mu hvaležni za njegovo narodnoosvobodilno dejavnost in prizadevanja za splošen družbeni napredek, da narodnega heroja Maksa Krmelja pospremimo na njegovi zadnji poti in obudimo spomin na njegovo življenje.

Rodil se je pred 94 leti v Hotovlji v prelepi Poljanski dolini. Pred 2. svetovno vojno je bil gradbeni in gozdni delavec, čebelar in kmet. Živel je med delovnimi ljudmi in občutil krivice socialnega izkoriščanja ter narodne neenakopravnosti. Hitro se je zavedel nevarnosti fašističnih držav in njihovih prizadevanj, da si podredijo druge, po njihovi rasni teoriji manjvredne narode. Spoznal je, da je mogoče samo z delom ustvarjati materialne in kulturne dobrine, ki so potrebne za preživljanje in napredek ljudi, in da bodo morali ustvarjalni delovni ljudje nastopiti složno proti izkoriščevalcem, v obrambo domovine pa pritegniti vse slovenske rodoljube. Zato je Maks Krmelj že pred vojno sodeloval v Društvu kmečkih fantov in deklet in naprednih kulturnih društvih. V veliki meri je njegova zasluga, da so Poljanci, ponosni na svojo narodnost, navezani na svojo skopo zemljo in navajeni trdega dela ter medsebojnega spoštovanja, hitro spoznali raznarodovalne načrte

nemškega okupatorja in se složno odločili, da se jim bodo uprli. Na njegovo pobudo in s prizadevanji njegovih sodelavcev so se pripadniki pred vojno različnih političnih strank in usmeritev združevali v odbore Osvobodilne fronte. Ti so postali množični potem, ko je okupator izgnal družine slovenskih narodnjakov v Srbijo in na Hrvaško. Že prvo partizansko četico pod Mladim vrhom in Polhovcem so podprli tako revni kot tudi premožni Poljanci in Žirovci. Takrat je bil Maks Krmelj zaradi svoje razgledanosti in borbenosti sprejet v Komunistično partijo Slovenije in je kmalu postal sekretar škofjeloškega rajona. V pričakovanju, da bo okupator pregнал, tako kot je v Posavju in Obsotelju, tudi na Gorenjskem Slovence iz obmejnega pasu, so dali komunisti vsem protifašistom pobudo za ustanovitev Škofjeloškega partizanskega bataljona z nalogo, da prepreči izgon prebivalstva. S tem namenom je Maks Krmelj spodbudil prihod Cankarjevega bataljona z Mohorja v Vinharje nad Poljansko dolino. Bataljon je v Rovtih nad Selško dolino uničil nemško policijsko patroljo, kar je bil največji uspeh slovenskih partizanov leta 1941. Nikjer drugod se ni na pragu ostre zime 1941/42 pozivu na oboroženi boj za obstoj na svoji zemlji odzvalo toliko slovenskih rodoljubov kot od 22. do 24. decembra 1941 v Poljanski dolini. V hribih nad njo je 27. decembra padlo 20 nemških vojakov, policistov ter pripadnikov SS in prvič so enote nemškega okupatorja morale poražene zapustiti bojišče in padle z orožjem prepustiti slovenskim partizanom. Po odhodu partizanov v Dražgoše so v napadu štirje nemški bataljoni izgubili 27 mož. Posledice teh bojev so bile obsežne in dolgotrajne. Policisti so moške Dražgošane postrelili, ženske in otroke strpali v zbirno taborišče izseljencev v Šentvidu, naselje pa požgali s šolo in cerkvijo vred, obenem pa je moral komandant nemške varnostne službe sporočiti v Berlin, da morajo Nemci zaradi upornosti prebivalstva izgon Gorenjcev preložiti za čas po končani vojni. V tej pa so bili poraženi, zato okupator svojega peklenskega načrta ni mogel do kraja izpeljati.

Izkušnje takratnega bojevanja so pokazale, da morajo partizanske enote spričo okupatorjeve vojaške premoči vztrajati pri partizanskem bojevanju številnih majhnih enot, ki stalno napadajo, ne pustijo pa se zaplesti v frontalne boje, v katerih bi bile uničene. Tak način bojevanja je Maks Krmelj uveljavil 1942. leta kot politkomisar Poljanskega bataljona, obenem pa je skrbel za organizirano pomoč prebivalstva partizanom. Ko je okupator z okrepitevijo svojih enot in povečanim nasiljem nad prebivalstvom prizadejal enotam I. grupe odredov in protifašističnim organizacijam hude izgube, je Maks Krmelj predlagal, da pošljejo iz partizanskih čet nakaj najboljših borcev organizirat prebivalstvo v protifašistične organizacije, svetoval pa je tudi ustanovitev Škofjeloškega okrožja. Bil je določen za njegovega sekretarja, vendar zaradi prestreljenega kolena aktivistov OF škofjeloškega okrožja ni mogel voditi. Zdravil se je v velikem sodu nad Hotovljo, kjer je predlagal organizatorjem OF prehod iz obrambe, v katero je gorenjske partizane potisnil okupator, v neprestane napade na okupatorjeve posadke. Po smrti Lojzeta Kebeta je postal sekretar PK KPS za Gorenjsko in Koroško in član poverjenišтва IO OF. Z veliko vztrajnostjo je s svojimi sodelavci vzpostavil številne odbore OF, ZSM, SPŽZ, SNP in DE, kakršne v tolikšnem številu razen v Ljubljani in ponekod na Primorskem ni bilo mogoče zasnovati nikjer drugje. S temi organizacijami, ki so vključevale velik

del prebivalstva, ponekod pa prav vse vaščane, so gorenjski voditelji NOB dosegli vsenarodno širino NOB, v nemško vojsko vpoklicane Gorenjce pa preusmerili v partizansko vojsko. Iz jedra teh enot je bila 12. avgusta 1943 ustanovljena Prešernova brigada, ki je po kapitulaciji Italije naslonjena na osvobodjeni del severne Primorske, z drugimi brigadami Triglavske divizije osvobodila hriboviti zahodni del škofjeloškega okrožja.

Kljub spletkam gestapa je gorenjskemu vodstvu NOB uspelo zgraditi pred okupatorjem skrbno prikrite partizanske bolnišnice in ambulante, tehnike, v katerih so razmnoževali narodnoosvobodilni tisk, številne delavnice, v katerih so izdelovali in popravljali opremo partizanom, gospodarske komisije, ki so pomagale oskrbovati partizansko vojsko, pa tudi mrežo številnih kurirskih postaj in obveščevalne točke in centre, v letu 1944 pa tudi partizanske šole. Predstavniki gorenjskih protifašističnih organizacij so sodelovali na kočevskem Zboru odposlancev slovenskega naroda, ki je Maksa Krmelja izvolil v Slovenski narodnoosvobodilni svet in v Avnoj. S številnimi obiski terenskih odborov, pisanimi navodili in pošiljanjem članov na tečaje so Maks Krmelj in njegovi sodelavci pripravljali na enakopravno odločanje tudi tiste Slovence, ki so bili do takrat odrinjeni od družbenega odločanja. Ohranjeni dokumenti kažejo, da je tovariš Matija nasprotoval krivicam, storjenim osebam, ki so jih po krivem obtožili nasprotovanja OF; nekaterim takim je dodelil odgovorne naloge in jim s tem dokazal svoje zaupanje. Prav tako je nekatera navodila in ukaze osrednjega slovenskega vodstva skušal prilagoditi posebnim gorenjskim razmeram in s tem olajšati njihovo uresničitev. Prav pred 60. leti je v Mosteh na Jelovici vodil prvi zbor gorenjskih aktivistov OF in bil izvoljen za sekretarja PO OF za Gorenjsko, v katerem so bili zastopniki vseh protifašističnih organizacij, ki so usmerjali NOB. Jeseni 1944 je bil poklican k vodstvu v Kočevski rog in bil v skladu z interesi revnih delovnih slojev zadolžen za pospeševanje zadrugištva, po osvoboditvi pa za obnovo podeželja in razvoj kmetijstva.

Vsa ta bogata dejavnost Maksa Krmelja kaže, kako zaslužnega človeka za našo narodno osvoboditev in za enakopravno odločanje kmetov in delavcev smo z njegovo smrtjo izgubili. Bil je razgledan kmečki človek, lahko bi tudi rekli: predstavnik večine takratnega gorenjskega prebivalstva, do kraja predan svobodi in interesom svojega naroda, ugleden pokončen mož, ki je odkrito izpovedoval svoje nazore in zahteve svojih rojakov po svobodni in pravični družbeni ureditvi, tovariškem sodelovanju in ustvarjalnem delu. Spomin na takega bomo ohranili vsi, ki smo ga poznali in z njim sodelovali, pričakujemo pa, da bodo njegovo delo in osebnost spoštovali tudi prihodnji rodovi. Njegovi družini izrekam ob izgubi dragega očeta in dedka iskreno sožalje.

Ivan Križnar

POLJANSKI LOVCI SMO SE POSLOVILI OD NARODNEGA HEROJA MAKSA KRMEIJA

Ta prihajajoči pomladni čas sprejemamo kot na novo porajajoče se življenje. Želimo živeti in prav zaradi te svoje radoživosti se ne moremo sprijazniti z prekinitvijo – smrtjo. Pa čeprav živimo v nestrpnem in hitrem času, ki nam niti v miru ne dovoli sanjati. Imamo le to življenje, ki nam je dano in tudi odmerjeno. Če hočemo ali ne, ga moramo tako ali drugače izpolniti ali nam ga izpolnjujejo drugi. Ko stojimo tu ob Maksovem grobu in se dokončno poslavljamo od njega, si le prekličimo v spomin, kako si je Maks osmisлил svoje življenje. Priznajmo ali ne, njegovo življenje s ponosno držo, upornostjo proti vsemu, kar bi uničevalo narodovo zavest, nam je dalo bogato popotnico za vstop v evropske tokove.

Pred leti me je Maks povabil na svoj dom. Prisedel je k meni na kavč in čez najina kolena položil velik podolgovat omot v beli rjuhi. Brez besed ga je počasi odvijal. Bila je puška. Nato je z njegovo značilno počasno govorico dejal: *»Ta puška je znamke Steyr Mannlicher s tovarniško številko 4000 in leto izdelave 1909. Zgodba te puške je zgodba o mojem upor. Zadnje leto prve svetovne vojne, ko sem imel komaj osem let, sem na bregu Sore izza grma jezen opazoval avstro-ogrskega vojaka, kako strelja ribe. Takrat je bilo v Sori veliko več rib kot danes. Zaradi čuvaja je bilo nam fantinom pri krivolovu veliko težje. Ko je vojak po vodi sledil plenu, je puška in torba z municijo vred izginila. Skrito v plevah na skednju sem jo naskrivaj negoval do leta 1941, ko sem jo potegnil na plan. Poljanska ustaja. Prve Poljanske intelektualce so že izselili. V tretji fazi izseljevanja naj bi šli še ostali Poljanci. S to puško sem se uprl tujcu, ki si ni lastil le rib, ampak tudi mojo poljansko zemljo. Nisem jo več odložil. Spremljala me je vsa štiri leta partizanskega boja. Po vojni sem jo nekoliko predelal, da je bila bolj uporabna za lov. Poklanjam jo tebi. Ne bom je več potreboval. Ti in tvoji louski tovariši pa vedite, ko boste na lovskih pohodih po Blegošu, Pasji ravni, Starem in Mladem vrhu..., da je ta puška tod služila drugačnemu namenu in tudi zaradi nje imamo svoboden lov, kot ga nismo imeli Slovenci nikoli v zgodovini.«* Nato je svojo veliko dlan položil na moje rame in utihnil. Maksove roke. Izjemna velikost in posebna izrazitost mi ne gre iz spomina. Slikarju Ivetu Šubicu so bile prav te roke model za simbol kmeta. Izražale so delavnost, ponos, pogum in upornost. Ive je rad poudarjal, da umetniku, ki ni sposoben narisati rok, tudi obraz ne bo imel svojega osebnostnega izraza. Roke so namreč paradni marš slike. Rok prej nisem nikoli povežala z osebnostjo človeka. Roke si ne morejo nadeti maske kot obraz – govorijo brez besed in so resničen izraz čustev. Maksove roke so bile govorica njegovega jaza; izdajale so svojevrstno osebnost, ki se zaveda lastne identitete, močno vključene v okolje. To pomeni imeti močan lasten in narodov značaj. Te roke niso dovolile, da bi tujec vse to izničil. Uprle so se. Stiskal jih je v pest, ko so mu jemali človeško dostojanstvo, ko so ga med ostalimi Poljanci kot živino na sejmu otipavali, mu merili velikost okončin, obseg lobanje, da bi določevali, koliko ustreza normativom arijske rase. Na dlaneh so bile še sledi krampa, lopate in jeseniškega železarskega kladiva, ko se je njegova roka stisnila v pest v partizanski pozdrav, v bran in upor. Te roke so držale partizansko zaobljubo, ki ni prisegala tujcem zvestobe, ampak zvestobo sebi in svojemu narodu. V tistih prvih

dneh ni branil komunizma, ampak svoje dostojanstvo, poljanskega kmeta in ta košček zemlje pod Blegošem. *Šlo je za obupen boj življenja zaradi življenja. Zato pa je bila potrebna nadpolitična moč etične ideje (Jaspers).*

Poljanski lovci vemo, kako je Maks po vojni položil svojo roko na uradni akt in zadnji hip preprečil podpis Borisa Kidriča, da ni Blegoš postal državno lovišče. Pa čeprav takrat na visokem gospodarskem položaju, ko je sam imel odprte vse možnosti lova po vsej Jugoslaviji. Samo čut pripadnosti lastnemu kraju je pogojevalo to dejanje. Tako imamo poljanski lovci Blegoš v lasti in skrbi.

V svojem lovskem znaku imamo Blegoš in gamsa. Ta dva elementa v znaku tvorita skupno govorico, ki identificira nas lovce v tem prostoru v skrbi za čuvanje te gore, pod katero se čutimo varne in je v svoji lepoti in bogastvu življenja naše največje naravno bogastvo. Gams kot rogata žival pa je nekaj vzvišenega in je povezan s simboliko moči in življenjske sile. Še zadnji dan pred smrtjo, že v blodnjah, je Maks hčerki Marti govoril o gamsih. Kot v povesti Ivana Tavčarja, ko je Amandus že umirajoč prosil, da bi še enkrat zaslišal zategle glasove psov goničev in glas iz zavitega lovskega roga. Mogoče je bilo to Maksovo zadnje sporočilo tudi nam lovcem.

Danes smo tu njegovi lovski prijatelji izpod Blegoša. Bil je naš častni član. Vezala nas je ista dejavnost - lov, ki je istočasno radost in bolečina, strah in resnica, iskanje samega sebe prav tam, kjer se srečujeta smrt in življenje v svojem skrivnostnem nikdar odkritem bistvu.

Ko stojimo tu ob njegovem grobu in se dokončno poslavljam o njega, ker ga nimamo več v resničnosti, ker mu ne moremo ničesar več dati, popraviti in izkazati večje spoštovanje, nam je žal. Zakaj se ob kratkih srečanjih in skupnih lovih nismo več pogovorili ali poveselili, saj nas je vezala skupna ljubezen do narave in lova, ki je istočasno radost in bolečina, strah in resnica, iskanje samega sebe prav tam, kjer se srečujeta smrt in življenje v svojem skrivnostnem in nikdar odkritem bistvu.

Spominjali se ga bomo njegovi lovski tovariši izpod Blegoša, ko bomo na lovu premagovali napore, doživljali napetost, omahovanje, strah in razočaranje. Po drugi strani pa zavedanje svoje življenjske energije, moči volje, premaganja, zmage, svobode v naravi v vznemirljivih samotah noči v družbi drev in neba.

Sely de Brea-Šubic